

Πολλές από τις εικόνες που μετέδιδαν τα διεθνή ΜΜΕ σε σχέση με τις ταραχές που συγκλόνισαν τις γαλλικές πόλεις τον Νοέμβριο του 2005 δεν αφορούσαν μόνο στις σκηνές των δρόμων με τα καμένα αυτοκίνητα, αλλά και στα κτίρια που αποτελούν τον τόπο διαμονής των εξεγερμένων. Για πολλούς, οι εικόνες αυτών των τεράστιων συγκροτημάτων μαζικής διαβίωσης ήταν καινοφανείς. Τι είναι, λοιπόν, αυτά τα κτίρια, πότε κτίστηκαν και γιατί, και, τέλος, ποια είναι πράγματι η σημερινή τους κατάσταση;

Συνθήκες στέγασσης σε κρίση

του ΓΙΩΡΓΟΥ Μ. ΧΑΤΖΗΣΤΕΡΓΙΟΥ*

Το βιβλίο «Estates on the Edge. The Social Consequences of Mass Housing in Northern Europe» της Anne Power (Mac Millan Press, UK) μας εισάγει στον κόσμο αυτών των κτιρίων. Τα υπό εξέταση συγκροτήματα (Estates) -από τους πιο προβληματικούς χώρους κοινωνικής διαβίωσης στην Ευρώπη σήμερα- δεν είναι παρά ένα πολύ μικρό τμήμα ενός τεράστιου έργου κρατικής έμπνευσης και πρωτοβουλίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, που αποσκοπούσε στο να καλύψει με αξιοπρεπή και μοντέρνο τρόπο τα στεγαστικά προβλήματα των «μη εχόντων» στη Βόρεια Ευρώπη. Τα υψηλά αυτά κτίρια κατασκευάστηκαν κυρίως στη δεκαετία του 1960 με τις καλύτερες προϋποθέσεις, προσφέροντας στους ενοίκους τους στέγασση με κομφόρ, ήλιο και θέα, αλλά μόλις δύο δεκαετίες μετά είχαν μετατραπεί σε συνώνυμα της παρακμής και της υποβάθμισης. Σήμερα, οι συνθήκες που επικρατούν σ' αυτές τις περιοχές συνιστούν ένα σοβαρό πολιτικό πρόβλημα. Το πρόβλημα δεν είναι μόνον ότι «οι ένοικοι αυτών των συγκροτημάτων δεν ζουν

μια ομαλή ζωή», αλλά ότι, επιπλέον, αυτές οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης εκτρέφουν μεγάλες και σκοτεινές απειλές κατά της ομαλής ζωής ολόκληρης της κοινωνίας. Από τη δεκαετία του 1980 και μετά, οπότε έγινε σαφές ότι «το μακρόχρονο κοινωνικό συμβόλαιο σύμφωνα με το οποίο οι πλούσιοι ενισχύουν οικονομικά τους φτωχούς, με αντάλλαγμα την κοινωνική ειρήνη δεν ισχύει πια», άρχισαν σοβαρές ταραχές, και ανεξέλεγκτες πράξεις βίας με επίκεντρο αυτά τα συγκροτήματα, τόσο στην Αγγλία όσο και στη Γαλλία.

Η συγγραφέας του βιβλίου Anne Power, δεν ασχολείται μόνο θεωρητικά με αυτά τα ζητή-

ματα (είναι καθηγήτρια Κοινωνικής Πολιτικής στο London School of Economics), αλλά και πρακτικά (ως μέλος Επιτροπών με επιτροπή στη λήψη σχετικών κρατικών αποφάσεων). Το βιβλίο, λοιπόν, αναφέρεται κατά βάση στις

* Ο Γ. Μ. Χατζηστεργίου είναι Πολιτικός

ΕΝΟΙΚΙΑΣΕΙΣ WC με...

801-11-51500
 ΚΕΚΡΟΠΟΣ 99
 17674 ΚΑΛΛΙΘΕΑ
 ΤΗΛ: 2109480006

προσπάθειες ανακοπής της προϊούσας παρακμής αυτών των συγκροτημάτων, έτσι ώστε να μην κατακυλήσουν ακόμα πιο χαμηλά, να μην περιπέσουν δηλαδή στην κατάσταση των γκέτο των αμερικανικών πόλεων, αυτών των τραγικών αλλά και επίφοβων «απαγορευμένων ακόμα και για την αστυνομία περιοχών».

Όλη αυτή η εναργής «περιδιάβαση» σε έναν ολόκληρο τομέα της ευρωπαϊκής μεταπολεμικής ανοικοδόμησης προσφέρει στον Έλληνα αναγνώστη ένα γονιμότατο πεδίο προβληματισμών και έναν εναλλακτικό τρόπο θεώρησης των «καθ' ημάς». Είναι γνωστό πως παρά τη διάχυτη απαξωτική ρητορική «για το μπετόν που κατέστρεψε τις πόλεις», η μεταπολεμική ανοικοδόμηση εξακολουθεί να ζει και να βασιλεύει ακόμα και σήμερα (για το καλό και το κακό) -όχι μόνο με την κυριαρχία των υπαρκτών προϊόντων των δεκαετιών του '60 και του '70, αλλά και με την απόλυτη κυριαρχία των «αρχών» της (μη μελετημένων, αλλά υπαρκτών) στον τρόπο με τον οποίο εξακολουθούμε να χτίζουμε σήμερα. Είναι επίσης γνωστό ότι η ελληνική μεταπολεμική ανοικοδόμηση, μία από τις θεμελιωδέστερες συνιστώσες της εν γένει λειτουργίας της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, δεν έχει τύχει ακόμα μιας συνολικής αποτίμησης από κοινωνικής, οικονομικής και τεχνολογικής πλευράς έτσι ώστε να συγκροτηθεί η βάση μιας θεωρίας - εργαλείου για την επέμβαση στις εξελίξεις του χτισμένου περιβάλλοντος. Οποιαδήποτε ολοκληρωμένη αποτίμηση δεν μπορεί παρά να βασιστεί μεταξύ άλλων και στη μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες χειρίστηκαν τα ζητήματα της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης. Η μεγαλύτερη συνεισφορά τέτοιων συγκριτικών προσεγγίσεων είναι ότι πιθανότατα θα «εξακολουσέ» τη συζήτηση από τα ίδια και τα ίδια στερεότυπα. Αναφερόμαστε παρακάτω πολύ συνοπτικά σε κάποια χαρακτηριστικά σημεία.

Για παράδειγμα, μια γνωστή παλιά αιτίαση αποδίδει την κακοδαιμονία της ελληνικής μεταπολεμικής ανοικοδόμησης στην «άναρχη δόμηση». Πρόκειται για μια αφαιρετική γενικολογία που υπαινίσσεται ότι αν τα κτίρια κτίζονταν με βάση κάποιες (ποιες;) αρχές που θα όριζε το κράτος, η κατάσταση των ελληνικών πόλεων θα ήταν «καλύτερη». Μα η περίπτωση των βορειοευρωπαϊκών Estates, η οποία αποδεδειγμένα κατέληξε σε τερατογένεση, είναι ακριβώς η κατ' εξοχήν περίπτωση της «οικοδόμησης με βάση αρχές». Έπειτα, πρέπει να αναγνωρίσουμε πως, παρά τις άλλες αμαρτίες που τον βαραίνουν, ο τρόπος με τον οποίο χτί-

στηκαν οι ελληνικές πόλεις δεν συνδυάστηκε με λογικές οικιστικής περιχαράκωσης ολόκληρων τμημάτων του πληθυσμού. Θάνατος, λοιπόν, στις «αρχές» και στις κρατικές παρεμβάσεις. Όχι βέβαια. Η δρακόντεια περιφύρηση της περίφημης βρετανικής εξοχής με τη θέσπιση εκτεταμένων ζωνών πρασίνου γύρω από τις πόλεις, καθώς και η διατήρηση και η ανάδειξη των ιστορικών κέντρων, είναι δύο χειροπιαστά πρόχειρα παραδείγματα για τον ευεργετικό χαρακτήρα που μπορεί να έχει η κρατική παρέμβαση. Αυτό που προκύπτει, επιστρέφοντας στα ελληνικά πράγματα, είναι ότι ο δρόμος προς τη συγκρότηση μιας εμβληματικής αντίληψης για τις εξελίξεις περνάει αναπόφευκτα από τον εκ νέου ορισμό των εννοιών, σε συνδυασμό βεβαίως με την προώθηση συστηματικών επιστημονικών και διεπιστη-

Η ελληνική μεταπολεμική ανοικοδόμηση, μία από τις θεμελιωδέστερες συνιστώσες της εν γένει λειτουργίας της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, δεν έχει τύχει ακόμα μιας συνολικής αποτίμησης

μονικών ερευνών αναφορικά με τη συνολική (νόμιμη και αυθαίρετη) οικοδομική δραστηριότητα στην Ελλάδα, σε συσχετισμό με την οικονομική και κοινωνική οργάνωση των πόλεων (έχει γραφεί ότι η ανυπαρξία σχετικών στατιστικών στοιχείων μας καθιστά μοναδική εξαίρεση στην Ευρωπαϊκή Ένωση), προκειμένου να υπάρξει το αναγκαίο πραγματολογικό υπόβαθρο για τις ιδέες και τις απόψεις μας.

Από καθαρά αρχιτεκτονική άποψη, τα «Estates» μάς προσφέρουν άλλη μια αφορμή για ιδιαίτερες σκέψεις. Οι κατασκευές αυτών των συγκροτημάτων είχαν δοξαστεί την εποχή της ανέγερσής τους ως η αποθέωση της εφαρμογής του Μοντερνισμού και μάλιστα όχι απλώς μιας στυλιστικής εκδοχής του, αλλά του καθαρόαιμου κινήματος του «Bauhaus» που προσέδιδε στις αρχές της Αρχιτεκτονικής ριζοσπαστικό κοινωνικό περιεχόμενο. Σοβαρές εφημερίδες και ειδικά περιοδικά της εποχής ήταν γεμάτα από επαινετικές αναφορές για τα μοντερνιστικά δημιουργήματα των νέων πολεοδομικών συγκροτημάτων: «Πύργοι της Δημοκρατίας», «απαστράπτοντα υπερωκεάνια της προόδου», τα ψηλά κτίρια που με

το συνδυασμό των επίπεδων στεγών τους στο χώρο δημιουργούσαν τους «δρόμους του ουρανού», κλπ. Η καταρράκωση των συγκροτημάτων μαζικής διαβίωσης και ο συνακόλουθος κοινωνικός στιγματισμός τους συμπάρυσαν στην πτώση τους και τις απόψεις της κοινωνίας γι' αυτού του είδους τα κτίρια. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τη δεκαετία του '70 σταμάτησε πρακτικά η ανέγερση υψηλών κτιρίων στη Βρετανία. Είναι όντως ο Μοντερνισμός ή το μπετόν (που κακοχαρακτήριστηκε, αφού ήταν υλικό κατασκευής αυτών των κτιρίων) οι πραγματικοί υπεύθυνοι της κακοδαιμονίας; Ασφαλώς όχι. Αν μη τι άλλο, τα υψηλά κτίρια των «καλών περιοχών» του Λονδίνου εξακολουθούν να είναι περιζήτητα. Αυτό που προκύπτει όμως είναι η κατάδειξη των ορίων της «καθαρής» αρχιτεκτονικής θεωρίας: κανένα αρχιτεκτονικό στυλ ή τρόπος κατασκευής δεν μπορεί από μόνο του να «ανεβάσει το επίπεδο» μιας κοινωνικής ομάδας όταν οι γενικότεροι συσχετισμοί και προοπτικές είναι δυσμενείς γι' αυτή την ομάδα. Είναι αυτοί οι συσχετισμοί που θα καθορίσουν τελικά το επίπεδο αλλά και το χαρακτήρα των κτιρίων.

Η τελευταία παρατήρηση περιγράφει ενδεχομένως και τα όρια της προσέγγισης της Anne Power, ειδικά όταν ασχολείται με τους πιθανούς τρόπους συντήρησης των Estates. Μήπως η ιστορία αυτών των τεράστιων συγκροτημάτων μαζικής διαβίωσης είναι τελικά το χρονικό μιας αναπόφευκτης καταστροφής; Μήπως δηλαδή, ο κοινωνικός σχεδιασμός τους εμπεριείχε εξ αρχής τη λογική του «γκέτο», έστω και με την έννοια μιας υψηλόφρονης φιλανθρωπικής χειρονομίας του κράτους προς τους «μη έχοντες»; Αυτός ο προβληματισμός μπορεί να επεκταθεί και στη σημερινή κατάσταση: Γίνεται να αντιμετωπιστεί ουσιαστικά η τραγική κατάσταση των κτιρίων αν δε μελετηθεί και συζητηθεί τέλος πάντων, ποιος είναι ο λόγος διατήρησης αυτών των τραγικών πολεοδομικών συγκροτημάτων; Ή με άλλα λόγια, γίνεται να αντιμετωπιστούν ουσιαστικά οι άθλιες συνθήκες στέγασης αν δε μελετηθούν και συζητηθούν ανοιχτά οι μελλοντικές προοπτικές των «μη έχόντων» στις ευρωπαϊκές χώρες σήμερα, μεγάλο τμήμα των οποίων είναι οι ξένοι οικονομικοί μετανάστες; Και αυτά δεν είναι προβλήματα μόνον των Estates ή μόνο μακρινών ευρωπαϊκών χωρών. Είναι αναπόφευκτα αντικείμενο μιας ουσιαστικής συζήτησης για το μέλλον και των ελληνικών πόλεων, ακόμα και αν τα προβλήματα εκδηλώνονται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε χώρα.